

ט"ז באלול תשס"ט, 5.09.09
גיליון מס' 172

פרשת כי תבוא

אלו הקללות באהבה נאמרו

מאת דורון דנינו, קיבוץ שדה אליהו

"תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: עזרא תיקן להן לישראל שיהו קורין קללות שבתורת כהנים קודם עצרת, ושבתשנה תורה קודם ראש השנה. מאי טעמא? אמר אביי ואיתימא ריש לקיש: כדי שתכלה השנה וקללותיה" (בבלי מגילה ל"א ע"ב).
הקללות נשנו, אם כן, פעמיים בתורה - בפרשת בחוקותי ובפרשת כי תבוא.

ובאותו עניין אומרת המשנה: "אין מפסיקין בקללות אלא אחד קורא את כולן" (מגילה, ג' ו').
נשאלת השאלה - מדוע אין מפסיקים את הקריאה בתורה באמצע הקללות?
הגמרא נותנת לכך שתי תשובות: "אמר רב חייא בר גמדיא אמר רבי אסי: דאמר קרא מוסר ה' בני אל תמאס... ריש לקיש אמר: לפי שאין אומרים ברכה על הפורענות" (בבלי, מגילה ל"א ע"ב).

אם לא מפסיקים באמצע התוכחות, אז כיצד קוראים?
ממשיכה הגמרא ואומרת: "אלא היכי עביד? תנא: כשהוא מתחיל - מתחיל בפסוק שלפניהם, וכשהוא מסיים - מסיים בפסוק שלאחריהן".

רב חייא נותן טעם לסיבה שאין מפסיקין באמצע הקללות כדי שלא נראה מואסים במוסר ה', אולם כדי שנוכל להבין את הסברו של ריש לקיש 'שאינן אומרים ברכה על הפורענות' עלינו לעיין בילקוט שמעוני (קהלת): "למה אין מפסיקין בקללות... רבי יהושע אומר 'עמו אנכי בצרה', אמר הקב"ה אינו בדין שיהיו בני מתקללין ואני מתברך".

ראינו למעלה שישנן שתי פרשיות בהן נאמרו קללות. לאיזו משתיהן מתכוונים חז"ל באומרם שאין להפסיק בקריאה בהן?
"אמר אביי: לא שנו אלא בקללות שבתורת כהנים, אבל קללות שבמשנה תורה - פוסק. מאי טעמא? הללו [ויקרא] - בלשון רבים אמורות, ומשה מפי הגבורה אמרן. והללו [כי תבוא] - בלשון יחיד אמורות, ומשה מפי עצמו אמרן" (בבלי מגילה שם).

הרב יוסף דב הלוי סולובייצ'ק אומר ששני החילוקים בין התוכחות של ויקרא לזו שבפרשתנו הם כנגד שני הטעמים שהביאה הגמרא. כנגד "מוסר ה' בני אל תמאס", אמר אביי: הללו [ויקרא] - משה מפי הגבורה אמרן. והללו [כי תבוא] משה מפי עצמו אמרן ואינן בבחינת מוסר ה'.
וכנגד הטעם השני שאין מברכין על הפורענות אומר אביי שהתוכחות בדברים בלשון יחיד אמורות ולכן אינן חמורות כל כך (שו"ת בית הלוי, ח"א, דרוש ז).

הירושלמי חולק על הבבלי ולדעתו אין הבדל בין הקללות בויקרא והקללות שבדברים: "א"ר יוסה בי ר' בון לא מטעם הזה [בני מתקללין...] אלא זה שהוא עומד לקרות בתורה צריך שיהא פותח בדבר טוב וחותרם בהדבר טוב".
במחלוקת זו נפסקה ההלכה כבבלי שאין מפסיקין בויקרא וכן מפסיקין בדברים.

האמנם נוהגים כך?
הרמב"ם כותב: "וקללות שבמשנה תורה - אם רצה לפסוק בהן, פוסק; וכבר נהגו העם שלא לפסוק בהן, אלא אחד קורא אותן" (הלכות תפילה, י"ג, ז').

אולם עם חלוף השנים התהפכו היוצרות, ואצל הראשונים אנו מוצאים שהקללות בפרשת כי תבוא נחשבו לחמורות יותר:
על עמדת המהר"ל (אשכנז 1360-1427) נכתב בספר המנהגים: "בתוכחות דבסדר בחוקותי קרא ש"צ 'יעמוד מי שירצה' וגער בו מהר"י סג"ל לקרוא אחד מיוחד ככל שאר הפרשיות, דווקא לתוכחות דבמשנה תורה קורין 'יעמוד מי שירצה' משום דאינהו נאמרו בלשון יחיד... והיה מנהג במגנצא שהיו מתנים עם שמש ביהכ"ס כששוכרין אותו שאם לא ימצא שום עומד לקרוא אל התוכחות שאז הוא יקרא בהן, דמאחר שהוא מושכר לכך אין להקפיד כ"כ...".

דהיינו, המהרי"ל חשש שמי שיקראו בשמו לעלול יפחד לעלות משום שיראה כאילו הקללות הנאמרות בלשון יחיד מכוונות ישירות אליו ולכן הוא הציע את השמש שיעלה כי הוא מושכר לכך.

דעת המהרי"ל גם לא הייתה נוחה מאלו שהתנדבו לעלות לתורה לפסוקי התוכחה: "וראיתי פעם אחת דעלה עני ואביון אחד לקרוא באותן תוכחות דבמשנה תורה, וא"ל מהר"י סג"ל מה לך ולצערך, הלא כבר בעוונותיך הרבים נגעו בך התוכחות, וכעס עליו שעלה".

בקהילת 'המזרחי' באנטוורפן, בה שימשתי כשליח במשך ארבע שנים, נוהגים להעלות את הבעל קורא לעליה בה נאמרות הקללות, (ונאמר לי שהדבר נעשה פעם גם אצלנו בשדה אליהו...).
אולי המקור לכך הוא בדברי ר' יצחק מוינה, בעל ה'אור זרוע' שכותב: "והחסיד הגדול מורי הרב רבינו יהודה חסיד זצ"ל אמר לי שצריך שליח הציבור להיות אהוב לציבור שאל"כ כשקורא תוכחה סכנה היא למי שלא אוהבו, ואמר לי שאם יודע שהחזן אינו אוהבו, שאם יקרא אותו בתוכחה יזהר ולא יעמוד כי יכשל אם יעמוד".
וכך פסק הרמ"א: "ומי שהוא שונא לש"צ לא יעלה לס"ת כשקורא התוכחה" (או"ח, נ"ג, יט).

אולם היו מי שחלקו על הרמ"א (הכנסת הגדולה, הגר"א ושאר אפרים) באומרם שמי שקראו לו לס"ת דיותר טוב שיעלה כי ע"י זה מבזה את כבוד התורה וגם משום 'שומר מצווה לא ידע דבר רע'.

אולם, הלכה לחוד ומנהג לחוד, האדם מן השורה המשיך לפחד מכוח השפעתן של הקללות על העולה, וכך מתאר ר' חיים ברבי בצלאל [אח של המהרי"ל מפראג] את המצב בפראג: "והיה המנהג מושרש עד שקרה לפעמים שהיו ממתנינים שעות עד שנמצא מי שיעלה לתורה ונמצא ספר תורה פתוח ומתבזה" (ספר החיים, עמ' סה).
המנהג היה כנראה כה מושרש בפראג עד כי ר' אליהו שפירא מפראג מעיד כי אביו הרב שמעון שפירא אב"ד פראג היה יוצא מבית הכנסת עד אחר שקראו התוכחה (אליה רבה, או"ח תכח).

ראינו אם כן שגם מגדולי ישראל היו כאלה שלא נמנעו מלצאת מבית הכנסת בזמן קריאת הקללות, אין להתפלא אם כן על דברי ר' ישראל מראדין שכתב: "והנה ראיתי שערוריה בעניין זה בין ההמון שיש מקומות מן הישובים שבהגיעם לסדר 'בחוקותי' ו'כי תבוא' אין קוראין בתורה בשבת זו, וכמה רעות עושין" (ביאור הלכה לש"ע, תכח).

עד היום יש נוהגים בקהילות מסוימות (חסידי ויז'ניץ, מעט מיהודי מרוקו) שהעולה לתוכחות לא מברך על הקריאה לא לפני ולא לאחריה. ועל כך יצאו שניים מגדולי ישראל בדור האחרון ר' משה פיינשטיין זצ"ל בשו"ת אגרות משה והרב עובדיה יוסף שליט"א בשו"ת יביע אומר בכותבם שזהו מנהג 'טעות' ומנהג ש'אין לו יסוד כלל'.

שינוי מהפכני בתפיסת הקללות נוהג 'השם משמואל' בכותבו שהקללות טומנות בחובן ברכות גדולות, והוא לומד זאת מהכתוב בזוהר הקדוש "אמר אליהו לרשב"י, קום! התעורר משנתך! אשרי חלקיך שהקב"ה רוצה בכבודך. כל ההבטחות והנחמות של ישראל כתובים באלו הקללות. צא וראה, מלך שאהב את בנו אע"פ שקיללו והיכהו- אהבת מעיו עליו. כך הקב"ה אע"פ שקילל, דבריו הם באהבה. דבגלוי הן נראות קללות אך הן טובות גדולות משום שאלו הקללות באהבה נאמרו" (זוהר חדש, י"ט).

תכלה שנה וקללותיה, תחל שנה וברכותיה.

דורון דינו, חבר קיבוץ שדה אליהו, נשוי להלה (לבית פלק) ואב לארבעה. מסיים בימים אלו את עבודת הדוקטורט במחלקה לתולדות ישראל בבר אילן. משמש כמרצה בבר אילן, במכללה החרדית בירושלים ובמדרשה בעין הנצי"ב, בעל סמיכה לרבנות, רכז צמיחה דמוגרפית וחבר הנהלת הקהילה בשדה אליהו.

הרעיון לדבר תורה זה לקוח מהרצאה ששמעתי לפני כ-8 שנים מפיו של הרב ד"ר חיים טלבי באוניברסיטת בר אילן.

אפשר לקבל את דף פרשת השבוע של הקיבוץ הדתי בדואר אלקטרוני או לראות אותו באינטרנט באתר של הקיבוץ הדתי בכתובת:
www.kdati.org.il/parashat/hashavua.htm

כדי לקבל את הדף כל שבוע בדואר אלקטרוני, יש לשלוח הודעה אל: webmaster@kdati.org.il ולרשום subscribe בשורת הנושא. כדי להפסיק, יש לכתוב unsubscribe בשורת הנושא.

תגובות למאמרים וכן הצעות לכתוב מאמרים, יש לשלוח אל: webmaster@kdati.org.il

אתר האינטרנט של הקיבוץ הדתי: www.kdati.org.il

הקיבוץ הדתי, דובנוב 7, ת.ד. 40015, תל אביב 64732 | טל: 03-607-2777 | פקס: 03-695-7039